

KAVRAM HARİTALARININ TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

Yrd. Doç. Dr. M. Bahaddin ACAT

Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Türkiye'de Türkçe öğretiminde ders programının yapısından ve öğrenme öğretme etkinliklerinin düzenlenişinden kaynaklanan çeşitli sorunlar gözlenmektedir. Bu sorunlar, öğrenme öğretme yaklaşımlarında bir takım düzenlemelerin ve Türkçe öğretimi anlayışında bazı değişikliklerin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının Türkçe eğitimi programlarında yapmayı tasarladığı değişikliklerin yanında öğrenme-öğretme etkinliklerine ilişkin yeni anlayışların da tartışılması gerekmektedir. Bu çalışmada Türkçe öğretiminde yaşanan sorunlara çözüm getirmek amacıyla öğrenme-öğretme etkinliklerinde bir öğrenme stratejisi olarak kavram haritalarından nasıl faydalanılabileceği ve bunların yararlarının neler olacağı tartışılmış, öğrenme-öğretme durumları için kavram haritalarına dayalı geliştirilen Türkçe öğretimi etkinlikleriyle ilgili önerilere yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: *Türkçe öğretimi, kavram haritaları, öğretim programı.*

THE ROLE OF CONCEPT MAPS IN TEACHING TURKISH

M. Bahaddin ACAT, Asst. Prof.

Osmangazi University, School of Education, Dept. Of Educational Sciences

Students and teachers are faced with some problems in learning and teaching Turkish in public schools. It seems that the main problem in teaching and learning Turkish is related to Turkish curriculum and the planned activities of teaching and learning in the Turkish lessons. In order to overcome these problems there is a need to develop new strategies and use alternative theories. In recent years, the Turkish Ministry of National Education attempted to revise the Turkish curriculum. In addition to changes in curriculum, it is obvious that there is a need to make some changes in teaching activities and strategies in classroom settings. The purpose of this study was to discuss the role and importance of concept maps and related activities in both teaching and learning Turkish. Based on an extensive review of literature, recommendations and suggestions are developed for further study and practice in teaching and learning Turkish language.

Key words: *Teaching Turkish, concept maps, Turkish curriculum.*

bahaddin acat

Türkçe öğretiminde halen uygulanmakta olan ve 1981 yılında hazırlanan, büyük ölçüde 1957'de hazırlanmış Türkçe Eğitim Programına dayanan program, çeşitli yenilikler getirmekle birlikte bir çok yetersizliği de içermektedir (Topbaş, 1998). Bunu göz önünde bulunduran MEB konuyla ilgili çalışmalar başlatmış, bir deneme Türkçe Programı hazırlatmıştır. Halen uygulanmakta olan 1981 programında dil öğretimi, anlama, anlatma, yazı ve dilbilgisi başlıklarında toplanmıştır (MEB, 1995). Bütün sınıflar için benzer hedefler ve davranışlar belirleyen program, çok renkli ve çok değişken olması gereken dil öğretimini monoton, tekdüze bir işleme dönüştürmüştür. Öğretmenler, dil öğretimi adına hergün hemen hemen aynı etkinlikleri yürütmektedirler. Öğretmenlerin kolaycılığa kaçması olarak algılanan bu davranış biçimi temelde programın ve geleneksel dil öğretimi anlayışının onlara dayattığı bir zorunluluktur (Acat, 2000). Oysa öğrenme, çeşitli uygulamalarla ortaya çıkan bir davranış değişikliğidir. Tek düze bir yaklaşım, öğrenmede olumsuz bir etken olarak karşımıza çıkar (Kayra, 1997).

Günümüzde, bireyin bilgiyi yapılandırarak, anlamlı hale getirdiği ve öğrendiği kabul edilmektedir. Öğretmenin amacı, öğrencilerin bilginin yapısını ve üretimini anlamalarına yardımcı olmaktır. Bilginin doğası ve yapısı hakkında bilgi sahibi olmak bireylerin öğrenmesini kolaylaştırır. Öğrenmeyle ilgili bilgi, insanların yeni bilgileri nasıl yapılandırdıklarını görmelerini sağlar.

Amaç

Kavram haritaları dil öğretiminde, bireyin geçmiş bilgileriyle yeni bilgilerini bütünleştirecek ve amaçlı bir dil eğitimi oluşturmada destek sağlayacak bir öğrenme stratejisi olarak düşünülebilir. Temel dil becerilerinin öğretimi çalışmalarında kavram haritaları bir öğrenme stratejisi olarak kullanılarak etkili bir dil öğretimi sağlanabilir. Bu çalışmada Türkçe öğretiminde kavram haritalarının nasıl kullanılacağı ve bunların kullanımı durumunda ne tür yararlar sağlayabileceği tartışılacaktır.

Önem

Türkçe öğretiminde yaşanan sorunların çözümü yeni öğrenme anlayışlarına uygun öğrenme-öğretme ortamlarının ve durumlarının

bahaddin acat

hazırlanmasında yatmaktadır. Değişken ve renkli bir öğrenme ortamı gerektiren ve becerilerin kullanımı temeline dayalı dil öğretimi anlayışı, Türkçe öğretimindeki sorunları aşmada destek sağlayacaktır. Kavram haritalarının birey yaşantılarına dayalı görsel destek sağlayacak bir öğrenme stratejisi olarak bunu sağlayıcı bir işlev üsleneceği düşünülebilir.

Kavram Öğrenme

Kavramlar, nesnelere ve olayları bir düzenlilikle tanıtmak amacıyla kullanılan etiketler olarak tanımlanırsa, kelimeler bu etiketlerin dilsel formda gösterimidir (Novak ve Gowin, 1984). Bir bilgi formu, öğrenme ürünü olarak görülen kavramlar, obje ve olayları ortak ve değişebilen özelliklerine göre guruplamada kullanılan bir kategoridir. Bunlar, bir kelime ile ifade edilir ve çok sayıda bilgi içerir. Örneğin, kitap kavramı kitap ile ilgili bütün ortak özellikleri içinde barındırdığı gibi diğer objelerden de onun farklılıklarını içermektedir. Kullanıldıkları alan ve duruma göre de içerdikleri anlamlarda büyük değişimler olur.

Birey doğduğu anda kavram öğrenmeye başlar ve yaşamı boyunca buna devam eder. Kavram öğrenme, kavram oluşturma ve kavram kazanma olmak üzere iki aşamada gerçekleşir (Ülgen, 1996). Kavram oluşturmada birey kavram örneklerini, örnek olmayanlarını algılayarak benzerlik ve farklılıklardan genelleme yapar. Yapılan bu işlemde genellemeye verilen ad ve adın tanımı öğrenilir.

Kavram kazanmada birey kavramı uygun kural ve ilkelere göre sınıflar. Bu sınıflama daha önce oluşturduğu kavramın özelliklerine dayalı olarak gerçekleşir. Birey, birinci durumda genelleme yaparak kavram oluştururken ikinci düzeyde ayrıştırma yaparak kavram kazanır. Söz dağarcığının zenginleştirilmesi de kavramların birer ifadesi olan kelimeler arasında anlam ağları oluşturma yoluyla gerçekleşecektir (Acat, 2002). Birey bu anlamı nasıl yakalayacak ve bu anlam ağlarını nasıl oluşturacaktır? Bunun artık taklit yoluyla olmayacağı yaygın olarak kabul gören bir görüştür. Buna benzer yaygın bir efsane de kişinin bu anlamı keşfettiğidir. Yeni bilginin üretimi sırasında keşfetme rol oynayabilir. Fakat yeni bilginin üretimi öğrenme aktivitelerinin sadece bir tanesidir. Bunun yapılandırılması ise daha önce sahip olduğumuz kavramlar yoluyla gerçekleşir. Başka bir anlatımla bilgi altın yada petrol gibi keşfedilmez. Arabalar veya piramitler gibi oluşturulur (Novak ve Gowin, 1984).

bahaddin acat

Öğrenme, bireyin zihninde oluşan bir süreçtir. Bilgiler, insan zihnine olduğu gibi taşınmaz. Birey öğrenme sürecinde bilgileri zihninde yapılandırır. Öğrenilecek öğeler, bireyin daha önce öğrendikleriyle zihninde ilişkilendirilerek yapılandırılır. Yapılandırma sürecinde birey gelen bilgi ile ilgili bir anlam oluşturmaya çalışır. Oluşturduğu bu anlamı kendine özgü hale getirir (Yaşar, 1998). Öğrenme-öğretme sürecinde yeni hedef, öğrencilerin bilginin yapısını ve üretimini anlamalarına yardımcı olmak olarak belirlenmiştir. Bilginin doğası ve yapısı hakkında bilgi sahibi olmak bireylere nasıl öğrendiklerini anlamalarına yardımcı olur ve öğrenmeyle ilgili bilgi insanların yeni bilgileri nasıl yapılandırdıklarını görmelerini sağlar. Bu, öğrenme ötesi, öğrenmenin doğası ya da öğrenmeyi öğrenme olarak tanımlanabilir (Novak ve Gowin, 1984).

Ausubel (1968) tarafından ortaya atılan anlamlı öğrenmede bireyler yeni bilgileri önceden bildikleri ilgili kavram ve önermelerle ilişkilendirirler. Yeni kavramlar ve bilgiler var olan bilişsel yapılara asimile edilir (Plotnick, 2001). Bunun zıttı olarak görülen mekanik öğrenmede ise yeni bilgiler sadece kelimesi kelimesine ezberlenmeye çalışılır ve kişinin önceden var olan bilgileriyle etkileşim haline geçmeden kişinin zihnine aktarılır. Kavram haritaları bu sürece destek sağlayacak araçlar olarak görülmektedir.

KAVRAM HARİTALARI

Kavram öğrenme sürecinde, kavramın bireyin zihninde yapılanarak ve anlamlı bir şekilde öğrenilmesi için kavram haritalarının kullanımı önerilmektedir (Novak ve Gowin, 1984; Novak, 1995). Özellikle fen alanlarında kavram haritalarının etkili araçlar olduğu yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur (Novak, 1983; Cullen, 1990; Sarıçayır, 2000; Mintzes, 2001; Schau, 2001). Kavram haritalarının, matematik, bilgisayar programı tasarımı, istatistik alanlarında etkili biçimde kullanılabileceği araştırma sonuçlarıyla desteklenmiştir (Jonassen, 1996; Hershey, 2002; Chen, 2001; McLay ve Brown, 2001; Bolte, 1999). Kavram haritaları, bireyin zihninde imajlar oluşturarak kavramın somutlaşmasına, kavramlar arası ilişkilerin ortaya konmasına ve kavramları ayırıştırma işlemlerinin gerçekleştirilmesine yardım eder (Erden ve Akman, 1995; Kalaycı ve Çakmak, 2000). Kavram haritaları, kavram, olay, olgu ve fikirlerin grafiksel olarak ortaya konması, aralarındaki ilişkilerin açıklanmasıyla oluşturulan görsel tasarımıdır. Kavram haritaları, önermeler şeklinde kavramlar arasında ilişkiler kurmayı amaçlar. En basit anlamda bir

bahaddin acat

kavram haritası, önerme oluşturmak için birbirine bir bağlaçla bağlanmış iki kelime olacaktır. Erken yaşlarda çocuklar tarafından oluşturulan çok az kavram dışında diğer birçok kavram, anlamı öğrenilmesi istenen kavramın da içinde yer aldığı önermeler yoluyla elde edilir. Kavram haritaları önermelerle kavramların anlamlarını bağlayabileceğimiz yolları bize gösteren bir yol haritası gibidir. Öğrenme işi tamamlandıktan sonra da öğrenilen şeyin şematik özetini bize sunabilir. Kavram haritaları anlamlı öğrenme için bir öğrenme stratejisi olarak görülür. Zihinde var olan üst kavramlarla yeni kavramların özümlemesi sürecine destek sağlayan ve kavramlar arasındaki ilişkileri gösteren iki boyutlu şemalar olarak tanımlanabilir (Novak ve Gowin, 1984; White & Gunstone, 1992; Novak, 1995; Kaptan, 1998; Gürdal ve Kulaberoğlu, 1998; Plotnick, 2001; Demirel, 2000; Kalaycı ve Çakmak, 2000).

Kavram haritaları, nokta ve çizgilerin simgelendiği grafiksel gösterimlerdir. Çizgiler ilişkileri simgeler. Kavramlar ve bağlantı çizgileri harita üzerinde etiketlenir. İlişki çizgileri tek, çift yada yönsüz olabilir. Haritalama bir bilgi simgeleme türü olarak görülür ve bireyin bilgi konusunda genel bir bakış açısı kazanmasını sağlar. Bu harita üzerinde nokta ve çizgiler kısa notlar içerdiğinden kişinin daha fazla yorum yapmasını sağlar. Bu da bilginin zihinde yapılanması için olumlu bir durum oluşturur. Fikir üretmede, karmaşık yapıları sistematize etmede, iletişim sürecini hızlandırmada, yeni ve eski bilgileri bütünleştirerek öğrenmeyi desteklemede, anlama düzeyini değerlendirme ve yanlış anlamayı belirlemede önemli kolaylıklar sağlar (Novak ve Gowin, 1984; Kaptan, 1998; Gürdal ve Kulaberoğlu, 1998; Plotnick, 2001; Kalaycı ve Çakmak, 2000; Demirel, 2001). Kavram haritası, görsel sembollerin kolay ve hızlı anlamayı sağlaması yanında, çok az bir metin kullanarak fikir aktarımını ve taramayı da kolaylaştırır. Ayrıca görsel temsilin tek başına sunmadığı anlamın oluşturulabilmesi için birey, yoğun bir zihinsel çaba içine girer ki bu da yorumlayıcı bir anlayış geliştirilmesini sağlar (Plotnick, 2001).

Kavram Haritalarının Yapılandırılması

Kavram haritalarını yapılandırmayı öğrenirken öğrenenlerin iyi bildiği bir alanla ve sınırlı bir bilgi ile işe başlamak, alan seçildikten sonra da bu alana uygulanacak temel ilke ve ifadeleri belirlemek gerekir. Bu ilkeler listelenip, listeden anahtar kavramlar belirlenir. Belirlenecek kavramların en genel ve kapsayıcı olandan başlayarak kavramlar arası bir sıralama oluşturulmalıdır.

İkinci adım kavram haritasının yapılandırılmasıdır. Bunun için bilgisayar paket programlarından yararlanılabilir ya da yapışan kağıtlar kullanılabilir. Bir sonraki adım ise, belirlenen kavramlardan bir ön haritanın oluşturulması ve bağlantı çizgilerinin adlandırılmasıdır. Ancak unutulmaması gereken temel ilke, kavram haritasının düzenlenmesi çalışmasının asla tamamlanamayacağıdır (Novak, 1995). Birincil kavramlar tamamlandıktan sonra bunların ikincil kavramlarına yer verilmelidir. İkincil kavramların örnekleri en sonda yer almalıdır. Kavram haritalarının fazla karmaşıklaştırılmamasına, olabildiğince açık, anlaşılır, sade ve basit olmasına dikkat edilmelidir. Öğrenenlere kavram haritalarını tanıtmak, bir araç olarak kullanılmak ve kavram haritaları oluşturmalarını sağlamak başlangıçta cevaplanması gereken önemli bir problemdir. Novak ve Gowin (1984), tanıtmak ve kavram haritaları oluşturmak için şu modeli önermektedirler:

Kavram Haritalarını Tanıtmak Amacıyla İzlenecek Etkinlikler:

1. Öğrencilerin gözlerini kapatmalarını isteyin. Köpek, sandalye, yumurta vb. kelimeleri söylediğinizde gözlerinin önünde nasıl bir resim geldiğini sorun. Başlangıçta somut objeleri ifade eden kelimeler kullanın.
2. Bu kelimeleri tahtaya yazın ve öğrencilerden daha çok örnek isteyin.
3. Olay, durum bildirin (yağmur yağması, atlama, dikiş gibi) kelimelerle devam edin, öğrencilerden daha çok örnek isteyin, bunları tahtaya yazın.
4. Öğrencilere anlamı bilinmeyen birkaç kelime verin, zihinlerinde bir resim oluşup oluşmadığını sorun.
5. Zihinlerinde resimleri canlandırdıklarında bu kelimelerin bir anlam bildirdiklerini fark etmeleri konusunda çocuklara yardım edin.
6. Kelimelerin bir kavram, kavramın bir kelime olduğunu ve bizim bunları bir objeyi bir olayı resmi anlamlandırmada kullandığımızı açıklayarak tanıtmak. Bazı kelimeleri tahtaya yazın ve bunları her birinin birer kavram olup olmadığını ve zihninizde bir nesneyi canlandırıp canlandırmadığını sorun.
7. İle, ve, ya da, gibi kelimeleri tahtaya yazarak bunların zihninizde bir resim canlandırıp canlandırmadığını sorun. Çocuklar bunların birer kavram olmadığını görecektir. Bunlar bağlantı kelimeleridir.
8. Kısa cümleler içinde iki kavramı ve bir bağlacı yapılandırıp bir cümle kurun.

bahaddin acat

9. Çocuklara sözcüklerinde birçok kavram bulunduğunu açıklayın.
10. Özel isimlerin birer kavram olmadığını ortaya koyun.
11. Çocukların kendi kullandıkları kısa cümle, kavram ve bağlaçları tahtaya yazmalarını isteyin.
12. Bir çocuğu tahtaya kaldırarak bir cümle yazdırın ve bu cümledeki kavramlarla bağlaçları öğrencilerin bulmalarını isteyin.
13. Çocuklara okumanın, kavramları anlamlandırmanın ve zihnimizde canlandırmanın bir yolu olduğunu açıklayın.

Kavram Haritalarını Düzenlemeyi ve Kullanmayı Öğretmek Amacıyla İzlenecek Etkinlikler:

1. Anlamı bilinen tanıdık 10-12 kelime listeleyin ve en genelden en özele doğru sıralayın.
2. Tahtada ya da tepegöz yansısında bir kavram haritası oluşturun ve bunun kelimelerle oynanan bir oyun olduğunu adının da kavram haritası oluşturma olduğunu söyleyin.
3. Öğrencilerin haritadaki kavramlarla kısa cümleler söylemelerine izin verin.
4. Haritadaki herhangi bir kavramı ilişkilendirebilecekleri başka bir kavramın olup olmadığını sorun.
5. Öğrencilerin haritayı defterlerine yapmalarını isteyin.
6. Çocuklara birbiriyle ilişkili kelimeler verin. Bunları yapılandırarak kendi kavram haritalarını oluşturmalarını isteyin.
7. Eğer zaman yetiyorsa öğrencilerin bunları tahtaya çizip haritalarını anlatmalarını isteyin. Bu basamakta kavram haritasını eleştirmekten kaçınin. Bazı konularda başarısız olan öğrencilerin, bu konuda başarılı olduklarını gözleyebilirsiniz. Burada içi boş çizilmiş kavram haritası taslaklarından yararlanabilirsiniz. Çocukların iyi bir hiyerarşik yapı oluşturmaları biraz zaman alacaktır.
8. Bir hikaye ya da okuma parçası seçerek buradaki kavramları bulmalarını isteyin.
9. Bu parçanın ilgili olduğu temel kavramın ne olduğunu isteyin.
10. Oluşturdukları kavram listesini parçanın içeriğine göre en önemliden en önemsizine doğru sıralamalarını isteyin.
11. Hikaye için çocuklarla tartışarak bir kavram haritası oluşturun.

bahaddin acat

12. Çocukların hikayeye ilgili ve listedeki kelimelerle ilgili kendi kavram haritalarını oluşturmalarını isteyin.
13. Yeni hikayeler seçerek yukarıdaki etkinlikleri sınıfta yenileyin.
14. Öğrencilerin oluşturdukları kavram haritalarını sınıfa sunmalarını ve bunun hangi hikayeye ilgili olduğunun sınıfça bulunmasını isteyin.
15. Çocukların futbol, basketbol, oyun, vb... gibi bildikleri ilgilendikleri konularla ilgili kavram oluşturmalarını isteyin. Bunu sınıfa sunmalarını sağlayın. Olumsuz eleştirilerden kaçın.
16. Öğrencilerin kendi kavram haritalarıyla ilgili kısa hikayeler yazmalarını isteyin.
17. Oluşturulan kavram haritalarını sınıfta ya da evde asmalarını sağlayın.

Kavram haritaların oluşturulmasında kullanılan kelimeler iki guruba ayrılır: Tek başına anlamı bulunan kelimeler ve tek başlarına bir anlam ifade etmeyen kelimeler. Tek başlarına anlam ifade etmeyen kelimeler bağlaç görevi görür ve anlamı olan kelimelerin önermeler oluşturmalarına destek sağlar. Söz dağarcığının geliştirilmesinde bu iki kelime gurubunun bir arada kullanımı önem taşımaktadır (Novak ve Gowin 1984).

Türkçe Öğretiminde Kavram Haritaları

Son yıllarda anadil öğretiminde öğrencileri, öğrenme-öğretme durumlarının merkezine alan anlayışla birlikte grup çalışmaları, rol yapma, benzetişim, iletişim oyunları gibi öğretim teknikleri önerilmektedir. Türkiye'deki duruma baktığımızda bu özelliklerin gözlenemediği ve sınıfta yapılan dil öğretimi çalışmalarında çeşitli sorunların yaşandığı görülmektedir (Demirel, 1992). Öğretmen merkezli anlayışla düzenlenen derslerde dilin kullanım ve etkileşim ile öğrenileceği gerçeği gözardı edilmiştir. Bu sonuç Türkiye'de uygulanan dil eğitim anlayışının yeniden düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bireyin dil becerilerini nerede, nasıl kullanacağını bilmemesinden kaynaklanan problemin çözümü, bireylere bu becerileri, nerede nasıl kullanılacağını öğretmekle kazandırmakta yatmaktadır (Acat, 2000).

Kavram haritaları, bireyi merkeze alan ve bilginin bireyin belleğinde yapılanmasında destek sağlayacak bir anlayışı öngörmektedir. Öncelikle kelime hazinelerinin zenginleştirilmesi çalışmalarında, daha sonra da diğer dört

temel dil becerisinin öğretimi çalışmalarında kavram haritaları bir öğrenme stratejisi olarak kullanılarak etkili bir dil öğretimi gerçekleştirilebilir. Bu amaçla aşağıda kelime hazinelerinin zenginleştirilmesi ve diğer dört temel dil becerisinin öğretiminde kavram haritalarının nasıl kullanılacağı açıklanmaya çalışılmıştır.

Anlamı Bilinmeyen Kelimelerin Öğretiminde Kavram Haritaları

Türkçe dersinin genel amaçlarından birisi, “öğrencilerin kelime hazinelerini zenginleştirmek” olarak ifade edilmiştir. Kelime hazinesi ya da söz dağarcığı TDK sözlüğünde “kişinin bildiği ya da kullandığı kelimelerin tümü” olarak tanımlanmaktadır. Söz dağarcığının zenginleştirilmesi, bireyin anlamını bilmediği kelimelerin anlamını bilir duruma gelmesini ve bunu kullanmasını gerektirir. Bu süreç, kelimenin yalnızca sesinin ve sözlük anlamının bilinmesiyle sonuçlandığında anlamlı olmayan bir öğrenme etkinliği olacaktır. Kelimenin seslerinin ve sözlük anlamının bilinmesi, söz dağarcığının bir boyutunu oluşturur. İkinci boyut, kelimeyi kullanmadır. Normal bir çocuk, 1-4. sınıfa kadar yazılı dilde 3000 civarında kelimeyi, sözlü dilde 10000 civarında kelimeyi tanıdığı belirtilmektedir (Chall, 1987; Akyol, 1998). Novak ve Gowin (1984) ortalama bir bireyin 10000-300000 arasında kelimeyi bildiğini ancak Shakespeare’in yapıtlarını ortaya koyarken 3000 dolayında kelime kullandığını belirtmektedir.

Kelimeyi bilmekle kelimeyi kullanmak arasında önemi bir düzey farklılığı söz konusudur. Bu fark, fizikte keşfedilmiş bir doğa yasasını bilmekle bu yasayı bir sorunun çözümde kullanabilmek arasındaki fark kadar önemli bir ayırımdır. Herhangi bir formülü biliyor olmanız onunla ilgili karşınıza çıkan bir problemi çözebilmeyi garantilemez. Kelimenin sesinin ve sözlük anlamının bilinmesi de, onun yazılı ve sözlü dilde bir sorunun çözümünde kullanılabileceği anlamını taşımaz (Acat, 2002).

Kelimeler, olayları, nesnelere, duyguları, düşünceleri ifade etmede kullanılan soyut dil formlarıdır (Ergin, 1992). Kelime öğrenmede karşılaşılan en büyük güçlük, kelimenin bu soyutluk özelliğidir. Kelimenin temsil ettiği anlam ağı bireyin zihninde oluşmadıkça, kelimeyi bu soyutluktan kurtarmış olamayız. Kelimelerin birkaç sesin bir araya gelmesinden oluşmuş bir bilgi yığını olarak zihnimizde yer alması hiçbir zaman söz dağarcığının zenginleşmesi sürecine bir katkı getirmez. Perfeti’ye (1986) göre kelime tanıma ve ayırt etmede verimlilik bireyin kendi zihinsel sözlüğüne ulaşması ve bilgiyi geri getirmedeki hızına bağlıdır. Birey, kelimeyi ne kadar zengin bir ortamda ve

bahaddin acat

organize bir şekilde kazanırsa kelimeyi yerleştirmesi ve geri getirmesi de o kadar kolay olacaktır (Akyol, 1998).

Türkçe derslerinde anlamı bilinmeyen kelimelerin öğretiminde sözlükten kelimenin anlamının bulunması ve bunun bir cümlede kullanılması gibi mekanik etkinlikler zinciriyle yürütülen söz dağarcığını zenginleştirme çalışmaları dersi belirlenen hedefe ulaştırıcı olmaktan uzaktır. Türkçe okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerileri konusunda görülen aksaklıklar, önemli ölçüde söz dağarcığının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu sorunların çözümü, bireyleri, kelimeler arasında anlam ağları kurarak bunları kullanacakları bir yeterliliğe ulaştırmaktır. Önerme oluşturamayan kelimelerin, söz dağarcığının zenginleştirilmesi sürecine fazla bir katkısı olmaz. Çünkü söz dağarcığının zenginleştirilmesi kavramların birer ifadesi olan kelimeler arasında anlam ağları oluşturmaları yoluyla gerçekleşecektir (Acat, 2002).

Kelimenin anlamının anlaşılması, kavramsal yapının oluşmasıyla gerçekleşir. Kavram öğrenmede bireyin kavramları tanıması ve ayırt etmesi kritik davranışlar olarak ifade edilmektedir. Bu, bireyin kelimenin karşılığı olan olay nesne ve durumları hatırlayabilmesi, diğer olay, nesne ve durumlardan farkını görebilmesi ile gerçekleşir (Ülgen, 1996; Erden & Akman, 1995; Perfetti, 1985; Akyol, 1998). Kavram haritalarının kullanılması, kelimelerin temsil ettiği anlamı hatırlamayı kolaylaştıracağı gibi diğer kelimelerden farklılığı göstermede de etkili olacaktır.

Kelimeler arası ilişkileri belirleyebilme, kelimenin eş ve zıt anlamlılarını, yakın anlamlı kelimelerini söyleyebilme, anlamsal olarak üyesi olduğu üst ve alt kelime gruplarıyla faydalılık, zararlılık neden ve sonuç, örnek oluş, vb... ilişki biçimlerini belirleyebilme gibi alt davranışlardan oluşmaktadır. Bireyin bu ilişkiler ağını görebilmesi için kelimeyi tek başına değil, ilişkili olduğu diğer kelimelerle öğrenmesi gerekir. Anlamlı öğrenmenin mekanik öğrenmeden temel farkı da budur. Anlamlı öğrenme, yeni kavram ve bilgilerin var olan bilgilerle özümlemesi ilkesine dayanır (Ausbel, 1968; Novak ve Govern, 1983; Yaşar, 1992; Novak, 1995; Erden ve Akman, 1995; Senemoğlu, 1997). Kavram haritalarının kullanılması, öğrencilerin kelimeleri yalnız başlarına değil, başka kelimelerle birlikte öğrenmelerini, eski bilgileri ile yeni bilgileri ilişkilendirmelerini sağlayarak anlamlı bir öğrenmenin gerçekleşmesini sağlar.

Dinleme Öğretiminde Kavram Haritaları

Dinleme, konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve gelen uyarıcıya karşı tepkide bulunabilme etkinliği olarak tanımlanabilir. Buradaki dinleme işitmenin ötesinde bir etkinliktir. İşitme, istemimiz dışında meydana gelen bir olay olduğu gibi, burada bir amaç da söz konusu değildir. Dinleme etkinliği bireyin istemiyle gerçekleşir ve birey bunun sonucunda zihinsel birtakım değişimler geçirir. Etkin bir dinleme yetisine sahip olmayan bireyin etkili bir iletişim sürecinde bulunma olanağı yoktur. İletişim ile öğrenme arasındaki ilişki düşünüldüğünde dinleme becerisindeki eksikliğin bütün öğrenmelerde aksaklıklara neden olacağı sonucuna ulaşılır (Demirel, 2002).

Dinleme becerisinin sergilenmesinde dinleme öncesi hazırlık önemli bir etkidir. Dinleme öncesi bireyin ön bilgilerini hatırlamasını sağlamak, kafasında bir takım sorular oluşturmak ve bedensel olarak onları hazır duruma getirmek, dinleme becerisinin ortaya konulmasında ve bireyin öğrenmesinde etkilidir. Dinleme öncesi yapılacak çalışmalara hazırlık, öğrencilerin dikkatlerini neye yönlendireceklerini bilmeleri, dinlediğini anlama düzeylerini anlamlı ölçüde yükseltecektir. Yangın'ın (1998) yaptığı çalışmada dinleme öncesi hazırlığın, öğrencilerin dikkatlerinin konu üzerinde toplanmasını sağladığı ve bunun da dinlediğini anlama düzeyini etkilediği belirlenmiştir. Dinleme eğitiminde dinleme öncesi hazırlık amacıyla kavram haritalarından yararlanılabilir. Dinleme konusunu temsil eden kavram haritasının dinleme etkinliği öncesinde öğrencilerce incelenmesi ön bilgilerini hatırlamalarını sağlayacaktır. Amaçlı bir dinleme için neyin dinleneceğinin bilinmesi önemlidir. Kavram haritası bireyin ne dinleyeceği konusunda gerekli bilgilendirmeyi yapacağından, dinleme faaliyeti amaçlı bir etkinliğe dönüşecektir.

Dinleme etkinliği süresince pasif konumda kalan dinleyicinin dikkati dağılabilir. Yapılan konuşmanın akışını kaçırabilir. Kavram haritası dinleme faaliyetinde dikkatin devamında destek sağlayacağı gibi, dikkati dağılan dinleyicinin tekrar dikkatini toplayıp konuşmayı gelinen yerden sonrasını takip etmesinde destek sağlayacaktır. Sönmez'in (2001) de belirttiği gibi sunumda görsel destekleyiciler dikkatin devamında ve sunumun etkililiğinde önemli faktörlerdir. Kavram haritaları dinleme etkinliği süresince görsel destekleyici görevi üstlenecektir.

Dinleme sırasında ya da sonrasında dinleyenlerin sorulan sorulara cevap vererek aktif olarak katılımları, dinlediğini anlama becerisini geliştirmektedir (Yangın, 1998; Pearson and Flendin, 1982). Bu nedenle dinleme öncesi,

dinleme sırasında ve dinleme sonrasında sorulan sorularla öğrencilerin dinleme etkinliğine aktif katılımı sağlanmalıdır (Acat, 2000).

Not alma, önemli bir öğrenme stratejisidir. Öğrencilerin dinleme etkinlikleri sırasında notlar alması, olumlu bir öğrenme davranışı olarak kabul edilmektedir (Senemoğlu, 1997). Ancak yetkin bir dinleyici, her şeyi not almaz. Konuşmacının anlatış tarzına ve konunun özelliğine göre önemli noktaları belirleyip not alır (Özdemir, 1987). Not almada stratejisini doğru kullanımı için kavram haritalarında yararlanılabilir. Dinleme etkinliği süresince öğrencilerden belirli noktaları boş bırakılmış ve sorularla yapılandırılmış kavram haritalarını doldurmaları istenebilir. Bu öğrencilerin konunun önemli noktaları not almalarını, ayrıntılara değil konunun ana fikrine odaklanmalarını sağlayacaktır.

Konuşma Öğretiminde Kavram Haritaları

Konuşma kişinin duygu ve düşüncelerini sözle bildirmesidir. Etkin bir konuşma becerisine sahip öğrenci, soru soran, düşünen, düşündüren öğrencidir. Konuşma becerisinin okul başarısı yanında kişilik gelişimiyle de ilişkisi söz konusudur (Kavcar ve Oğuzkan, 1987). İnsanlar arası en önemli etkileşim aracı konuşmadır. Demirel (2002) konuşmanın fiziksel, fizyolojik, psikolojik ve toplumsal olmak üzere dört niteliğinden söz eder.

Etkili konuşma sadece kullanılan sözcüklerden değil, ses tonu, jest ve mimiklerden oluşur. Burada öğretmenlerin etkili konuşma modelleri oluşturması önemlidir. Yine öğretmenin sıcak bir atmosfer oluşturması, öğrencilerin fikirlerini rahatça açıklayabilmeleri için uygun bir çevre oluşturmuş olur.

Konuşma becerisinin kazandırılmasında kullanılacak tek araç, öğrencinin konuşturulmasıdır (Özdemir, 1987). Smith (1977), iletişim deneyimlerinin dil öğrenmede temel faktör olduğunu belirtmektedir. Öğrenciler, konuşma etkinliği içinde bulundukça bu beceride gelişim söz konusudur. Öğrencilerin konuşmaları için çeşitli etkinlikler düzenlemelidir. Bütün öğrencilerin konuşmaları için gerekli ortamın oluşturulması, öğrencilere yeterince alıştırmayı yaptırılması, konuşmayla ilgili davranışların kazanılmasında etkili olacaktır (Acat, 2000). Kavram haritaları, öğrenci merkezli ve öğrencinin aktif katılımını sağlayacak etkinliklerin düzenlenmesine destek sağlayacaktır. Bu amaçla yazma öğretiminde kavram haritalarının kullanımına dayalı önerilen etkinlikler izlenebilir. Konuşma konusuna ilişkin

bahaddin acat

kavram haritası hazırlandıktan sonra konuşmada vurgu ve tonlamalar için haritada farklı renklerle işaretlemeler yapılabilir. Konuşmanın akış yönüne ilişkin işaretlemeler kavram haritasının kullanımına destek sağlayacaktır. Kavram haritası hazırlanmış hikayeler, masallar harita desteği ile öğrencilere anlatılarak konuşma eğitimi sürdürülebilir. Ayrıca diğer derslerde de ders konularının kavram haritaları hazırlanabilir. Konuların sözlü anlatımının haritalara bakılarak yaptırılması, öğrencilerin konuşma becerilerinin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Okuma ve Okuduğunu Anlama Çalışmalarında Kavram Haritaları

Okuma, Türk Dil Kurumu tarafından “bir yazıyı oluşturan simgesel imleri seslendirmek ya da o imlerin belirttiği düşünceleri anlamak eylemi” olarak tanımlanmaktadır. Okuma, göz ve ses organlarının bir ortak işlemi ve zihnin yazılı sembolden anlam çıkarması sonucu meydana gelir. Okuma yazılı sembollerini görüp seslendirmekten öte düşünsel bir çabayı gerektiren bir eylemdir. Bir algılama süreci içerir (Sever, 2000). Okumada okuyanla yazanın arasında bir köprü kurulur ve bu köprü ile anlamlar ortak kılınır. Bu nedenle okumada asıl amaç anlamadır. Anlama ile sonuçlanmayan okuma etkinliği bir değer taşımaz (Kavcar ve Oğuzkan, 1987).

Okuma metinleri, birer dil ürünüdür. Metinler dilin yapı taşı olan sözcüklerin belirli kurallara göre bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bir metni yazmanın ressamın tablo oluşturması sürecinden çok farklı bir süreç içermediği savunulabilir. Okuyucunun yazarın tablolaştırdığı bu resmi görme ve algılama sorumluluğu vardır. Bu anlamda okuma, dil ve düşüncenin etkileşimi sonucu, metindeki anlam evreninin algılanmasıyla sonuçlanmalıdır.

Okuma eğitimi için, öğretmenlerin yeni ve yaratıcı yöntemlere gereksinimi vardır. Bunun için öğrencilerin kendi değerlerinin farkında olabileceği, kendi becerilerine güvenen birer okuyucu olmalarını sağlamaya yönelik yöntemler önerilmektedir (Sever, 2000). Öğrenme stratejilerinin temel hedefi de bireyin bilginin yapısı ve üretimini anlaması ve nasıl öğrendiğinin farkında olmasını sağlamaktır. Böylece birey kendi yetilerinin farkına varacak ve kendine güveni gelecektir. Okuma ve okuduğunu anlama çalışmalarında kullanılacak öğrenme stratejileri, istenen özelliklere sahip okuyucular yetiştirmede destek sağlayacaktır.

bahaddin acat

Kelimelerin belirli kurallara göre bir araya gelmesiyle oluşan metin örüntüsünün algılanması, bu kelimelerin anlamlarının tam olarak belirlenmesini gerektirir. Demirel (1996) yaptığı araştırmada, düz, şemalı, resimli, resimli-şemalı olarak hazırlanan bilgilendirici metinlerle çalışan öğrencilerin öğrenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunduğu; öğrencilerin en az düz metinden, en fazla ise resimli-şemalı metinden yararlandıkları, öğrencilerin bilgilendirici bir metni öğrenme düzeylerinin, okuduğunu kavrama düzeylerine paralel olarak değiştiği sonuçlarına ulaşmıştır. Yine Kılıç (2002) yaptığı araştırmada kelime anlamlarının verilmesinden sonra metin işlemenin, okuduğunu anlama düzeyini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Okuma işlemi sırasında okuyucu kelimelerin anlamını hızlı algılamalı, bunlar arasındaki ilişkileri ifade eden cümleleri fark etmeli ve bu cümlelerin oluşturduğu büyük ölçekli metin anlam evrenini görmelidir. Kavram haritaları bu işlemlerde bireye destek sağlayacak şekilde düzenlenebilir. Metni temsil edecek şekilde düzenlenmiş kavram haritası, metnin temel yapısını oluşturan kelimeleri ve bunların oluşturduğu anlam ağlarını görmelerini sağlamada önemli bir görsel destek sağlayabilir.

Paragraftaki düşünceleri, ana düşünceyi ve yan düşüncelerle ana düşünce arasındaki ilişkileri görebilme, okuduğunu anlamayla ilgili temel davranışlar arasında sıralanmaktadır (Özçelik, 1989). Kavram haritaları, metnin ana ve yan düşüncelerinin temsil edileceği bir görsel sunum olarak hazırlanacağından okuyucuların metnin temel yapısını, ana ve yardımcı düşüncelerini görmelerini kolaylaştırır.

Öğrencilerin bilgi düzeyinde yeterli olmaları, okurken nelere dikkat etmeleri gerektiğini bilerek okumalarını sağlayacaktır. Okuma, amaçsız ve rastlantısal olarak yapıldığında öğrenciler gerekli okuma davranışlarını kazanmamaktadır (Cain, 1999). Özışık (1997) metin okuma tekniklerini kullandığı çalışmasında, öğrencilerin okuma amacını bilerek yaptıkları okuma çalışmalarının, okumayla ilgili davranışları olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Kavram haritaları neden sonuç ilişkilerini, örneklemeleri, olayların akışını sunacak şekilde düzenlenebilir. Bu, öğrencilerin metindeki olayların akışını ve neden sonuç ilişkilerini daha kolay kavramalarını sağlayabilir. Ayrıca kavram haritalarının düzenlenmesinde kavramları temsil eden resimler de kullanılacağından okuduğunu anlama ve kalıcılığı daha etkin duruma getirecektir.

Yazma Öğretiminde Kavram Haritaları

Yazma, bireyin duyduğunu, düşündüğünü ve yaşadıklarını yazılı semboller yoluyla anlatmasıdır. Yazmanın psikomotor boyutu olduğu gibi zihinsel boyutu da vardır. El kasları ile zihnin eşgüdümü sonucu ortaya çıkacak bir beceri olan yazma, bir anlatım biçimidir. Diğer üç becerinin tamamlayıcı halkası olarak görülür. Yazma, mekanik yazma, bilgilerini kullanarak yazma, kişisel amaçlarla yazma, hayal gücü ile yazma olmak üzere dört kategoride toplanabilir. Başkalarıyla iletişim kurmanın, kendimizi anlatmanın bir yolu olan yazma, duygularımızı, düşüncelerimizi, hayallerimizi, görüp yaşadıklarımızı ifade biçimidir (Sever, 2000). Bu nedenle düşünme ile yazma arasında doğrusal bir ilişki sözkonusudur. Kavcar ve Kantemir (1986)'e göre düşüncelerin bir ifadesi olan yazma, düzenli düşünmeyi sağlayan bir araç işlevi üstlenir (Sever, 2000).

Anlatımda belirsizliğin temel nedeni düşüncelerin zihinde açık seçik belirginleşmemiş olmasıdır. Ancak tek başına düşünme yazma için yeterli değildir. Bunun için düşünceyi sembolize eden sözcüklerin belirli bir ilişkiler ağı içinde yanyana gelmesi ve bu düşünceyi iletecek şekilde düzenlenmiş olmalarını gerektirir (Özdemir, 1991). Kavram haritaları yazma çalışmalarında düşüncelerin belirginleşmesi ve kelimeler arası ilişkilerin bir düzene oturtulması işlemlerinde destek sağlayacak bir strateji olarak kullanılabilir. Kavram haritasında yazının bütünlüğü ile ilgili tasarımlarını yansıtan ve gören öğrenci haritaya bakarak söze nasıl başlayacağını, konuyu nasıl açıklayacağını, daha kolay kararlaştıracaktır.

Kavcar (1983:120-121) da, başarılı bir yazma için, konunun iyi anlaşılması, kavranması, sonra konuyla ilgili neler söyleneceğine karar verilmesi, söylenecekleri bir düzene koymak üzere bir plan yapılması gerektiğini ifade etmekte, söze nereden başlanacağını kararlaştırmanın öneminden söz ederken çarpıcı ve ilginç örnekler vermenin, yazmada yararlı olacağını belirtmektedir. Kavram haritaları, söyleneceklerin bir planı olarak düşünülebilir. Konunun merkezini oluşturan kavram ve onunla ilişkili alt kavramları sistematik olarak gören birey, yazıya nasıl başlayacağını daha kolay belirleyebileceği gibi daha sonra açıklama yaparken nelere vurgu yapacağını da görecektir. Yazma işleminde, yerinde ve uygun örnekler verme, açıklamalar yapma yazılanın anlaşılmasında önem taşır. Kavram haritalarında kavramlarla ilgili örnekler ve ek bilgilere yer verilir. Öğrenciler yazma öncesi bu örnek ve bilgiler ile önemli bir destek almış olacaktır.

bahaddin acat

Torance ve diğerleri'nin (1999) yaptığı çalışmada, yazma becerisi yetersizliği bulunan öğrencilerin yazmayla ilgili bilişsel stratejileri kullanmaları durumunda bu yetersizliklerini giderdikleri ortaya konulmuştur. Türkiye'de yapılan bazı araştırmalarda, öğrencilerin yazmayla ilgili davranışları kazanamadıkları ortaya konmuştur (Kaya, 1985; Özçiçek, 1983). Yıldızlar (1996), yaptığı bir çalışmada resmi ilkökul öğrencilerinin yazmayla ilgili davranışların ancak %25'ini kazandıklarını ortaya koymuştur. Bu durumda öğrencilerin yazma davranışlarını kazanma konusunda %75 oranında yetersizlikleri söz konusudur. Yazma çalışmaları öncesinde, yazmaya hazırlık aşamasında eğitimi verilecek yazma stratejilerinin yazma etkinliklerinde kullanılması, öğrencilerin yazma becerileri konusundaki yetersizliklerini ortadan kaldırarak yazmada daha başarılı olmalarını sağlayacaktır (Acat, 2000).

Kavram haritaları, bilişsel bir öğrenme stratejisi ve aracı olarak kabul edilmektedir (Novak, 1995; Erden ve Akman, 1995; Senemoğlu, 1997; Kalaycı ve Çakmak, 2000). Kavram haritasının bilişsel bir strateji olarak yazma çalışmalarında kullanılması, yazmayla ilgili sorunlu davranışların giderilmesini sağlayabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bazı araştırma sonuçlarına bakıldığında Türkiye'de Türkçe öğretiminde çeşitli sorunların yaşandığı gözlenmektedir. Geleneksel dil öğretimi anlayışının uygulandığı sınıflarda dil becerileri yeterince kazandırılmamaktadır. Halen uygulanmakta olan Türkçe öğretimi programı temel dil becerisi sınıflamasını göz ardı etmekte ve bütün sınıflar için benzer hedef-davranışlar ortaya koyarak, çok renkli ve çok değişken olması gereken dil öğretimini monoton, tekdüze bir işleme dönüştürmektedir. Öğretmenler, dil öğretimi adına her gün hemen hemen aynı etkinlikleri yürütmektedirler. Oysa öğrenme, çeşitli uygulamalarla ortaya çıkan bir davranış değişikliğidir.

Mekanik öğrenmeye karşı çıkan yeni öğrenme yaklaşımları, öğrencilerin bilginin yapısını ve üretimini anlamalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşımların bir ürünü olan kavram haritaları, bireyin bilginin yapısını ve doğasını anlamada ve eski bilgileriyle yeni bilgilerini bütünleştirerek öğrenmelerine yardım edecek bir araç olarak kabul edilmektedir. Kavram haritaları, bireyin zihninde imajlar oluşturarak kavramın somutlaşması, kavramlar arası ilişkilerin ortaya konması ve kavramları ayırıştırma

işlemlerinin gerçekleştirilmesine yardım eder. Kavram haritaları önermelerle kavramların anlamlarını bağlayabileceğimiz yolları bize gösteren bir yol haritası gibidir. Kavram haritaları, fikir üretmede, karmaşık yapıları sistematik biçimde sunmada, iletişim sürecini hızlandırmada, yeni ve eski bilgileri bütünleştirerek öğrenmeyi desteklemede, anlama düzeyini değerlendirme ve yanlış anlamaya tanrı koymada önemli kolaylıklar sağlar.

Kavram haritaları, bireyi merkeze alan ve bilginin bireyin belleğinde yapılanmasında destek sağlayacak bir anlayışı öngörmektedir. Kavram haritaları, bireyin geçmiş bilgileriyle yeni bilgileri bütünleştirmede ve amaçlı bir dil eğitimi sağlamada destek sağlayacak bir öğrenme stratejisi işlevi üstlenebilir. Kelime hazinelerinin zenginleştirilmesi çalışmalarında, okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerinin öğretiminde kavram haritalarına dayalı olarak geliştirilen etkinlikler, öğrenci merkezli dil öğretiminde destek sağlayacaktır. Bu sonuçlardan hareketle, anlamı bilinmeyen kelimelerin ve dört temel dil becerisinin öğretimi çalışmalarında takip edilebilecek etkinlik önerileri şöyle sıralanabilir:

I. Kelime Hazinelerini Zenginleştirme Çalışmalarında Kavram Haritaları Kullanılarak İşlenecek Türkçe Dersi Etkinlikleri Önerisi

Kelimenin mekanik olarak öğrenilmiş olması, onun yazılı ve sözlü dilde etkin kullanımını sağlayamamaktadır. Oysa mekanik öğrenmeye alternatif olarak ortaya konan anlamlı öğrenmede bireyin yeni bilgi ile eski bilgileri özümsemesi beklenir. Kavramlar arasında örüntü-ağ oluşturularak anlamlandırılan yeni bilgiyi kullanmak çok daha kolaydır. Kelime hazinelerini zenginleştirme çalışmalarında etkili olacağı düşünülen kavram haritalarının uygulanacağı öğretim çalışmalarında aşağıdaki etkinlikler önerilebilir.

1. Kelimelerin sözlük ve metin anlamlarının buldurulması.
2. Öğrencilerin gözlerini kapatmalarını ve bu kelimeleri zihinlerinde canlandırmalarının istenmesi.
3. Oluşan resimde başka hangi kelimelere karşılık gelen nesnelere, kişiler, yerler vb... olduğunu söylemelerinin istenmesi. Bunların listesini tahtaya ve defterlerine yazmalarının istenmesi.
4. Kelimelerin birbiriyle ilişkilerini ifade eden cümleler yazmalarının istenmesi. Cümle türetme oyunu oynatılması.

bahaddin acat

5. Anlamı bilinmeyen kelimeyle ilişkili, bilinen kelimeleri tahtaya yazmalarının ve ilişkilerinin oklar ve bağlaçlarla ifade etmelerinin sağlanması.
6. Daha önce hazırlanmış olan kavram haritasının yansıtılması.
7. Haritadaki kavramlar ve ilişkileri üzerine öğrencileri konuşturulması. Metin ile ilişkiler kurularak ipucu verilebilir. Bir oyuna dönüştürülebilir.
8. Öğrencilerin anlamı bilinmeyen kelime ve haritada yer alan kavramlardan birkaçını kullanarak cümleler türetmelerinin istenmesi, cümle türet oyunu oynatılması.
9. Kavram haritasına bakarak bu kavramların oluşturduğu resmi zihinlerinde canlandırmalarının istenmesi.
10. Bu resmi anlatan bir paragraf yazmalarının istenmesi.
11. Yazdıklarını kontrol ederek, yazmaları konusunda kavram haritasından ip uçları vererek destek sağlanması.
12. Yazdıklarını birbirlerine okumalarının ve düzeltmelerinin istenmesi.
13. Yazdıklarını sınıfa okumalarını ve panoda yayınlamalarının sağlanması.

II. Dinleme Öğretiminde Kavram Haritaları Kullanılarak İşlenecek Türkçe Dersi Etkinlikleri Önerisi

Kavram haritası bireyin ne dinleyeceği konusunda gerekli bilgilendirmeyi yapacağından, dinleme faaliyeti amaçlı bir etkinliğe dönüşecektir. Ayrıca dinleme beceri için not alma kritik bir davranış olarak görülmektedir. Not almada stratejisini doğru kullanımı için kavram haritalarında yararlanılabilir. Kavram haritalarının dinleme eğitiminde kullanımı amacıyla aşağıdaki etkinliklerin izlenmesi önerilebilir.

1. Dinleme konusuyla ilgili hazırlanmış kavram haritasının sınıfa sunulması. Öğrencilerle kavram haritasında yer alan kavramlara ilişkin konuşulması.
2. Bu kavram haritasının neyi temsil ettiğinin ve dinleme faaliyetinde bu haritanın yol gösterici olacağına açıklanması.

bahaddin acat

3. Sorularla yapılandırılmış ve belirli bölümleri boş bırakılmış taslak kavram haritasının öğrencilere dağıtılması.
4. Tahtada sunulan kavram haritası desteğiyle dinleme etkinliğinin yürütülmesi.
5. Öğrencilere dağıtılmış boş kavram haritalarının dinleme etkinliği süresince doldurulmasının sağlanması.
6. Dinleme etkinliği sonrasında öğrencilerin dinleme etkinliği süresince doldurdukları kavram haritalarına bakarak dinlediğini anlama sorularını cevaplama.
7. Öğrencilerin kavram haritasını kullanarak dinleme konusunu özetlemeleri.

III. Okuma ve Okuduğunu Anlama Çalışmalarında Kavram Haritaları Kullanılarak İşlenecek Türkçe Dersi Etkinlikleri Önerisi

Metni temsil edecek şekilde düzenlenmiş kavram haritası, metnin temel yapısını oluşturan kelimeleri ve bunların oluşturduğu anlam ağlarını görmelerini sağlamada önemli bir görsel destek sağlayabilir. Kavram haritaları neden sonuç ilişkilerini, örneklemeleri, olayların akışını sunacak şekilde düzenlenebilir. Kavram haritalarına dayalı olarak yapılacak bir okuma eğitimi için aşağıdaki ders içi etkinlikler önerilebilir.

1. Okuma metninin her paragrafındaki en önemli kelimenin (kavramın) belirlenip işaretlenmesi.
2. Bu merkezi kelimenin anlamı üzerinde durulması.
3. Bu kelimeyle ilişkili paragraftaki diğer kelimelerin farklı renkteki kalemle işaretlenmesi.
4. Her paragraf için belirlenen kelimelerin tahtaya yazılması.
5. Bu kelimeler arasındaki ilişkilerin tartışılması.
6. Her bir paragrafta ait bu ilişkiler ağını simgeleyen küçük kavram haritalarının çizilmesi.
7. Okuma metnindeki en önemli kavramın hangisi veya hangileri olduğunun tartışılması ve belirlenmesi.
8. Bu kelimenin küçük kavram haritalarında nasıl yer aldığı gözlenmesi.

bahaddin acat

9. Bu kelimenin merkezde olduğu ve bütün metni temsil eden bir haritanın küçük kavram haritalarının bir birleşimi ile oluşturulması.
10. Oluşturulan kavram haritasında yer alan kelimelerin anlamları ve aralarındaki ilişkilerin tartışılması.
11. Metnin kavram haritası incelemesinden sonra sesli ve sessiz okunması.
12. Okuduğunu anlama sorularının hazırlanan haritaya bakılarak cevaplanması.
13. Harita kullanılarak metnin yazılı ve sözlü anlatılması.

IV. Yazma ve Konuşma Öğretiminde Kavram Haritaları Kullanılarak İşlenecek Türkçe Dersi Etkinlikleri Önerisi

Konuşma ve yazma için iyi bir ön hazırlık ve plan yapmak gerektiği vurgulanmaktadır. Kavram haritaları, söyleneceklerin bir planı olarak düşünülebilir. Kavram haritasının bilişsel bir strateji olarak yazma çalışmalarında kullanılması, yazmayla ilgili sorunlu davranışların giderilmesini sağlayabilir. Yazma öğretiminde ve yazı yazmak isteyen bireylerin yazma çalışmalarında kavram haritalarını bir yazma stratejisi olarak kabulüne bağlı olarak geliştirilen aşağıdaki etkinliklerin takip edilmesi önerilebilir. Bu etkinlikle konuşma eğitiminde benzer şekilde kullanılabilir.

1. Yazılacak konuya ilişkin en temel kavramın ne olduğunun kararlaştırılması. (Sınıflarda bu etkinlik için beyin fırtınası tekniğinden yararlanılabilir.)
2. Merkezi kavramla ilgili olacak ikincil kavramaların belirlenmesi.
3. Merkezi kavram ve ikincil kavramlarla ilgili örnek, olay, yer, kişi ve nesne adlarının yazılması.
4. Amaca uygun kavram haritası çizim tekniğine göre merkezi kavramdan başlayarak kavramlar arası ilişkilerin şematize edilmesi.
5. İlişkileri sembolize eden oklar üzerine ilişkilerin yönünün ve ilişkinin ifadesinin belirtilmesi.
6. Haritanın en altına kavramla ilişkili örnek, olay, yer, kişi ve nesnelerin isimlerinin yerleştirilmesi.
7. Bazı resimler ve görsel malzemeyle haritanın renklendirilmesi.

bahaddin acat

8. Merkezi kavramdan başlanarak yazma çalışmasına başlanması.
9. Yazma çalışmasında açıklanan ve kullanılan kavramların, ilişki oklarının işaretlenmesi.
10. Kavram haritasında yer alan ancak kullanılmayan öğelerin görülmesinin sağlanması.
11. Bu öğelerin neden kullanılmadığı, kullanılmasının gerekli olup olmadığının tartışılması.
12. Yazılanla kavram haritasının birbirlerini ne kadar temsil ettiğinin tartışılması.
13. Yazılanların kavram haritaları kullanılarak içerik ve yazım kuralları açısından incelenmesi ve sergilenmesi.

KAYNAKLAR

- Acat, M. B. (2000). **Dilin İşlevselliği Yaklaşımına Göre Hazırlanmış Türkçe Öğretim Programının Temel Dil Becerilerinin Kazanılmasına Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Acat, M. B. (2002). "Anlamı Bilinmeyen Kelimelerin Öğretiminde Kavram Haritalarının Etkililiği". **2000'li Yıllarda I. Öğrenme ve Öğretme Sempozyumu**, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Akyol, H. (1998). "Kelime Tanıma ve Okumaya Etkisi". **VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Cilt I**. 677-684, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Ausubel, D. P. (1968). **Educational Psychology: A Cognitive View**. New York.
- Bolte, L. A. (1999). "Using Concept Maps and Interpretive Essays for Assessment in Mathematics". **School Science & Mathematics**, Jan, 99 (1) 19-31.
- Cain, K. (1999). "Ways of Reading: How Knowledge and Use of Strategies are Related to Reading Comprehension". **British Journal of Developmental Psychology**, Vol.17, 295-312.
- Chall, J.S. (1987). "Two Vocabularities for Reading : Recognition and Meaning in M.G". In Mckenown & M.E. Curtis (Eds.) **The Nature of Vocabulary Acquisition**. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Chen, S.-W.; Lin, S. C.; Chang, K. E.(2001).” Attributed Concept Maps: Fuzzy Integration and Fuzzy Matching.”, **Man & Cybernetics: Part B**, Oct, 31 (5), 842-853.
- Cullen, J. (1990). “Using Concept Maps in Chemistry: An Alternative View”, **Journal of Research in Science Teaching**, 27 (10).
- Demirel, M. (1996). **Bilgilendirici Metin Türünün Ve Okuduğunu Kavrama Becerisinin Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Öğrenme Düzeyine Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara
- Demirel, Ö. (1992). “İlkokullarda Türkçe Öğretimi ve Sorunları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 8; 31-38.
- Demirel, Ö. (2001). **Öğretme Sanatı**. Ankara :Pegem A Yayınları.
- Demirel, Ö. (2002). **Türkçe Programı ve Öğretimi**. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Duru M. K. (2001). **İlköğretim Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritasıyla Ve Gruplara Kavram Haritası Çizdirilerek Öğretimin Öğrenci Başarısına Ve Hatırlamaya Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Erdem, M. Ve B. Akkoyunlu, (1998). “Anadile İlişkin Bilişsel Yeteneğin ve Söz Varlığının Belirlenmesi”. **Eğitim '97-98 TED Ankara Koleji**, 1 (1) 35-40.
- Erden, M. Ve Y. Akman, (1995). **Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim**. Ankara: Arkadaş Yay.
- Ergin, M., (1992). **Türk Dil Bilgisi**. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gürdal A., Kulaberoğlu, (1998). “Fen Öğretiminde Kavram Haritaları”. **Milli Eğitim Dergisi**, Ekim-Kasım-Aralık 1998 Sayı.40, 47-53.
- Harris, A.J. & Sipay, E.R. (1990). **How to Increase Reading Ability: A Guide to Developmental and Remedial Methods**. Longman.
- Hershey, D. (2002). “A. Concept Maps As an Assessment Tool in Psychology Courses”. **Teaching of Psychology**, 29 (1), 25-30
- Jonassen, D.H. (1996). **Computers in The Classroom: Mind Tools for Critical Thinking**. Eaglewoods: Prentice Hall.
- Kalaycı N. ve Çakmak M. (2000). “Kavram Haritalarının Öğretim Sürecinde Kullanılması”. **Kuramdan Uygulamaya Eğitim Yönetimi**, 6 (24) 571-580.
- Kaptan F. (1998). **Fen Bilgisi Öğretimi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

bahaddin acat

- Kavcar C. & E. Kantemir, (1986). **Türk Dili**. Eskişehir:A.Ü. Açık Öğretim Fakültesi.
- Kavcar, C. (1983) "Düzgün Yazmanın Önemi ve Yolları". **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 16 (2) 113-123.
- Kavcar, C. Ve A. F. Oğuzkan, (1987). **Özel Öğretim Yöntemleri Türkçe Öğretimi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kaya, H. (1985). **İlkokullarda Türkçe Eğitiminin Verimliliği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kayra, E. (1997). "Yabancı Dil Öğretiminde Anadil Ve Metin Çözümlemesinin Önemi", **Dil Dergisi**, Sayı:55, Tömer..
- Kılıç, A. (2002). "Bir Metni Farklı Bir Şekilde İşlemenin (Bilinmeyen Kelimeleri İşlemeden Önce-Sonra Ve Hiç Vermeden) Anlama Düzeyine Etkisi". **Eğitim ve Bilim**, 27 (123), S.1-10.
- MEB, (1995). **İlköğretim Okulu Programı**. Ankara.
- Mintzes, J. J., Wandersee, J. H., Novak, J. D. (2001). "Assessing Understanding In Biology". **Journal Of Biological Education**, Summer, 35 (3) 118-125.
- Novak, J. D. (1998). "The Pursuit At A Dream: Education Can Be Improved", **Teaching Science for Understanding**, 229-245, In Joel J. Mintzes ve diğ., San Diego: Academic Press.
- Novak, J.D. (1983). "The Use Of Concept Mapping And Knowledge Mapping With Junior High School Science Students." **Science Education** 67(5), 625-645.
- Novak, J.D. & Gowin, B. (1984). **Learning How to Learn**. New York: Cambridge University Press,
- Novak, J.D. (1995). **Concept Mapping: A Strategy For Organizing Knowledge, Learning Science in the Schools: Research Reforming Practice**. In Glynn S. & Duit R. (Eds.), New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Özçelik, D. A. (1992). **3-11. Sınıf (9-11 Yaş) Öğrencilerinde Görülen Biçimiyle Kavram Ve Sözcük Gelişimi**. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Özçiçek, N. (1983). **Ortaokullarda Türkçe Öğretiminin Etkinliği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özdemir E. (1991). **Okuma ve Metin İnceleme**. Eskişehir: A.Ü. Açık Öğretim Fakültesi.

- Özdemir, E. (1987). **İlkokul Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi Kılavuzu**. İstanbul: İnkılap Kitap Evi.
- Özçelik, D. A. (1987). **Eğitim Programları Ve Öğretim: Genel Öğretim Yöntemi**. Ankara: ÖSYM.
- Özışık, A. (1997). **İlköğretim 6. Sınıflarda Türkçe Öğretiminde Yeni Teknikler Kullanarak Metin Anlamayı Geliştirme**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Pearson D. P. And L. Fielding (1982). "Mental Imagery Helps Eight-Year Read". **Language Art**. 59 (6), September.
- Perfetti, C.A. (1985). **Reading Ability**. New York: Oxford University Press.
- Plotnick, E. (2001). "A Graphical System For Understanding The Relationship Between Concepts". **Teacher Librarian**, Apr. 28 (4) 42-45.
- Sarıçayır H. (2000). **Lise II Kimya Dersinde Kavram Haritalarının Başarıya Etkisi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Schau, C. (2001). "Select-And-Fill-In Concept Map Scores As A Measure Of Students' Connected Understanding Of Science". **Educational & Psychological Measurement**, 61(1), 136-159.
- Senemoğlu, Nuray, (1997). **Gelişim Öğrenme Ve Öğretim**. Ankara: Spot Matbaacılık.
- Sever Sedat, (2000). **Türkçe Öğretimde Tam Öğrenme**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Smith, F. (1977). "The Uses Of Language". **Language Arts**, 54, 118-125.
- Simone, C. D. (2001). "Supporting The Learning Process With Collaborative Concept Mappingusing Computer-Based Communication Tools And Processes". **Educational Research & Evaluation**, Sep, Vol. 7, Issue 2/3.
- Sönmez, V. (2001). **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**. Ankara: Anı Yayınevi
- Topbaş, S. (1998). **Türkçe Öğretimi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Torrance, M. And Others (1999). "Individual Differences in Writing Behavior of Undergraduate Students", **British Journal Of Education Psychology**, 69, 189-199.
- Ülgen, G. (1996). **Kavram Geliştirme Kuramlar Ve Uygulamalar**. Ankara.

- White, R. Gunstone, R. (1992). **Probing Understanding**. London: The Flamer Pres.
- Yangın, B. (1998). **Dinlediğini Anlama Becerisini Geliştirmede ELVES Yöntemi**.
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yaşar Ş. (1992). "Öğrenme Ve Öğretme Sürecinde Bellek Modeli", **Kurgu Dergisi**,
(10) 279-296.
- Yaşar, Ş. (1998). "Yapısalcı Kuram Ve Öğrenme Öğretme Süreci", **Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Cilt I**, 695-700, Konya:Selçuk Üniversitesi.
- Yıldızlar, M. (1996). "Özel Ve Resmi İlköğretim Okulları, I. Kademe 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Hataları". **II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirileri**.
201-208. İstanbul.